

УДК 159.9.072:37.04

Г.О. Нестеренко, Н.В. Отрох

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ З ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Наведено результати емпіричного дослідження психологічних характеристик студентів спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність». Для комплексної діагностики використано: опитувальник Р. Кеттелла, проєктивну методику «Неіснуюча тварина», комп'ютерну діагностику «Scanface», опитувальник Г. Айзенка для визначення типу темпераменту. Аналіз показав, що в більшості респондентів спостерігається підвищене зацікавлення в інформації, для студентів має велике значення думка оточуючих про них та їхня діяльність. Переважає адекватна самооцінка, хоча в частини студентів – завищена, присутній егоцентризм. Респондентам властива домінантність, наявність власної думки, витриманість, самостійність, наполегливість у справах і працездатність, відповідальність за власні дії й усвідомлене дотримання суспільних норм. Також про професійну спрямованість можуть свідчити такі риси: зацікавленість у зовнішній інформації, перевага стандартності думок і прийнятих рішень; слабка вираженість творчого мислення та демонстративності.

Ключові слова: документознавство та інформаційна діяльність, психологічні риси, психодіагностика, профорієнтація, професійна спрямованість.

Г.О. Нестеренко, Н.В. Отрох

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОРТРЕТ БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА С ДОКУМЕНТОВЕДЕНИЯ И ИНФОРМАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Приведены результаты эмпирического исследования психологических характеристик студентов специальности «Документоведение и информационная деятельность». Для комплексной диагностики использованы: опросник Р. Кеттелла, проективная методика «Несуществующее животное», компьютерная диагностика «Scanface», опросник Г. Айзенка для определения типа темперамента. Анализ показал, что в большинстве респондентов наблюдается повышенный интерес к информации, для студентов имеет большое значение мнение окружающих о них и их деятельности. Преобладает адекватная самооценка, хотя в части студентов – завышена, присутствует эгоцентризм. Респондентам свойственна доминантность, наличие собственного мнения, выдержанность, самостоятельность, настойчивость в делах и работоспособность, ответственность за свои действия и осознанное соблюдение общественных норм. Также о профессиональной направленности могут свидетельствовать следующие черты: заинтересованность во внешней информации, преобладание стандартности мыслей и принятых решений; слабая выраженность творческого мышления и демонстративности.

Ключевые слова: документоведение и информационная деятельность, психологические черты, психодиагностика, профориентация, профессиональная направленность.

G.O. Nesterenko, N.V. Otrokh

PSYCHOLOGICAL PORTRAIT OF FUTURE SPECIALISTS IN DOCUMENTATION STUDIES AND INFORMATIONAL ACTIVITY

Results of the empirical research on psychological characteristics of students of specialty «Documentation studies and informational activity» are presented. For complex diagnosis several methods were used: R. Cattell questionnaire, projective technique «A non-existing animal», computer diagnostics «Scanface», H. Eysenck questionnaire for temperament type's determining. The analysis showed that most of respondents have increased interest in information and that opinions of others about them and their activities are important for students. Mostly they have adequate self-esteem, although some of students have the inflated one, with

self-centeredness. Respondents are characterized with dominance, they have their own thoughts, consistency, independence, persistence and ability for hard work, responsibility for their own actions and conscious adherence to social norms. Also, the professional orientation may be indicated by the following features: interest in external information, dominance of typical opinions and decisions; weak expression of creative thinking and demonstrativeness.

Keywords: *documentation studies and informational activity, psychological features, psychological diagnosis, career guidance, vocational orientation.*

Людське суспільство є живим організмом, який постійно змінюється. Тому систематизація психологічних знань про особистість як суб'єкта діяльності, доповнення та розширення цих знань залишатимуться завжди актуальними, у зв'язку з постійними соціально-економічними трансформаціями, зі зміною якості життя, що не може не впливати на активність людини та на її психологічні характеристики.

Сьогодні все частіше в освітянських колах порушується проблема профорієнтаційної роботи і тестування студентів чи абітурієнтів щодо відповідності їхніх індивідуально-психологічних особливостей обраній спеціальності. За посередництвом отриманої інформації можливо зменшити відсоток молоді, яка працюватиме не за отриманим фахом. Для реалізації подібної програми потрібно визначити, якими ж саме характеристиками мають володіти абітурієнти, щоб успішно працювати за обраною спеціальністю та любити свою професію.

Мета цієї статті – викладення детальних результатів емпіричного дослідження психологічних характеристик студентів – майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності.

Виявлення характерологічних особливостей студентів-документознавців здійснювалося в емпіричний спосіб за допомогою таких методик, як: опитувальник Кеттелла, типологія Майєрс-Бріггс, дослідження типу темпераменту за Г. Айзенком та проєктивні методики. Респондентами виступили 60 студентів II-III курсів Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність».

Проблема професійного становлення особистості досить ґрунтовно проаналізована та є предметом загальнотеоретичних і методологічних концепцій. Серед них є такі, що тісно пов'язані з віком людини (В. Бодров, Н. Воляннюк, Д. Сьюпер, Е. Зеєр, В. Осьодло, О. Росту-

нов), інші – не прив'язані до віку (Є. Климов, Л. Мітіна, Ю. Поваренков, О. Фонарьов). Серед різних підходів до розуміння професійного становлення можна також виокремити такі: професійна придатність як результат професійного становлення фахівця (В. Бодров, К. Гуревич, К. Платонов, О. Ростунов); готовність до праці як результат професіоналізації (Г. Балл, В. Серіков); професійне становлення як цілісний процес (Є. Климов, Т. Кудрявцев, А. Маркова, В. Шадріков та ін.) [4, 7].

Однією з найбільш комплексних психологічних теорій професійного вибору, яка об'єднує особистісні риси з перевагою роду занять, є концепція Дж. Холланда. Він спробував пояснити, чому різні типи людей надають перевагу різним типам професійних занять.

Дж. Холланд вважає, що всі люди діляться на шість різних типів: реалістичний (Р), інтелектуальний (І), соціальний (С), конвенційний (К), заповзятливий (П) і артистичний (А). Кожен тип особистості характеризується:

- певними рисами характеру та складом розуму;
- здібностями до певних видів діяльності;
- уподобаннями певного роду занять;
- змістом захоплень;
- професійними можливостями.

Кожному типу особистості відповідає певний тип професій.

На схильність до того чи іншого виду діяльності впливають вроджені особливості індивіда (властивості темпераменту, типологічні характеристики прояву властивостей нервової системи). Наприклад, особи з рухливістю нервових процесів схильні до різноманітної за змістом діяльності, ригідність осіб з інертністю нервових процесів обумовлює їхню схильність ретельно відпрацьовувати деталі виконуваних дій. Для останньої групи людей більш комфортно виявляється ситуація передбачуваності, яка не потребує прийняття термінових рішень [1, 21].

Порівняння особистісних особливостей студентів-першокурсників різних факультетів університету, проведене А. Серавін та І. Фірсовою 1999 р., показало, що для студентів-філософів характерні замкнутість, інтравертність, тенденція до рефлексії, пасивність. Студенти-історики відрізняються такими само характеристиками, але додатково ще розважливостю та агресивністю. Студенти-юристи були товариськими, екстравертованими, схильними до імпульсивних і необдуманих висновків і вчинків, агресивними, активними. Студенти-журналісти відрізнялися від інших товариськістю, легковажністю. Студенти-психологи характеризувалися найвищою товариськістю, низькою агресивністю, для них також властиво замислюватися про те, що вони говорять і роблять. Таким чином, були встановлені очевидні відмінності між студентами-філософами та істориками, з одного боку, і юристами, журналістами і психологами – з другого [1, 22].

Загальновідомо, що особистості, які обирають професії типу *людина-людина*, відкриті до спілкування, в той час ті, хто обирають професії *людина-знак*, схильні до замкнутості.

У контексті наведеного цікавим є дослідження Т. Кудрявцева «Вплив характерологічних особливостей особистості на динаміку професійного самовизначення», результати якого вказують на взаємозв'язок конкретних рис характеру з вибором професії [2].

Досить ґрунтовними є результати аналізів, представлені в монографії Н. Підбуцької «Психологічні властивості особистості майбутнього інженера», де автор розглядає проблему професійного становлення особистості, аналізує структуру й умови формування професіоналізму особистості протягом професійного розвитку. В роботі також наведено результати дослідження особистості майбутнього інженера, його індивідуально-типологічних, характерологічних, пізнавальних особливостей [4].

У статті «Індивідуально-характерологічні особливості студентів технічних та гуманітарних спеціальностей» Н. Підбуцька описала характерологічні особливості майбутніх інженерів і психологів, дане дослідження проводилося за допомогою методики багатофакторного аналізу особистості Кеттелла (*форма С*) [5].

Опитувальник Кеттелла є одним із найбільш поширених методів оцінки індивідуально-психологічних рис особистості. Він розроблений під керівництвом Р. Кеттелла і призначений для опису широкої сфери індивідуально-особистісних відносин. Відмінною рисою даної методики є її орієнтація на виявлення відносно незалежних 16 факторів (шкал, первинних рис) особистості. Їхні відповідні якості були виявлені за допомогою факторного аналізу з найбільшого числа поверхневих рис особистості, спочатку виділених Кеттеллом. Кожний фактор утворює кілька поверхневих рис, об'єднаних навколо однієї центральної риси.

Існує 4 форми опитувальника: А і В (187 питань) і С і D (105 питань), але найчастіше використовують форми А і С. Ґрунтуючись на зазначених розвідках, для розгляду нашого питання однією з методик було обрано багатофакторне дослідження особистості Кеттелла (*форма А*).

Першим завданням проведеного дослідження був підрахунок результатів первинних факторів з класичним прийомом перерахунку сирих балів у стени (стени – це стандартні одиниці оцінювання кожного фактора від 1 до 10 балів кожен). Після переведу балів у стени ми можемо оцінити кожен фактор дослідження. Середнє значення для кожного фактора – 5,5 стенив. Якщо значення менше 5,5 – то превалює ліве значення фактора, якщо більше 5,5 – то праве. Детальніші результати діагностики психологічних рис студентів-документознавців наведені в *табл. 1*.

Таблиця 1

**Результати дослідження психологічних рис студентів-документознавців
за методикою Р. Кеттелла**

Фактори	Студенти спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність»
A (замкнутість/спілкування)	5,86
B (інтелект)	7,00
C (емоційна нестійкість/стійкість)	5,14
E (підпорядкованість/домінантність)	6,43
F (стриманість/експресивність)	6,29
G (безвідповідальність/нормативність)	3,71
H (нерішучість/сміливість)	5,00
I (жорстокість/чутливість)	6,29
L (довіра/недовіра)	7,71
M (практичність/розвинута уява)	5,14
N (прямолінійність/дипломатичність)	4,57
O (впевненість/тривожність)	6,71
Q1 (консерватизм/радикалізм)	5,71
Q2 (конформізм/нонконформізм)	4,71
Q3 (низький/високий самоконтроль)	5,43
Q4 (розслабленість/напруга)	6,00

Аналізуючи дані *табл. 1*, ми бачимо, що у вибірці превалюють середні значення, але необхідно виділити найбільш виражені показники. У вибірці майбутніх документознавців найбільш високі показники за факторами: E (підпорядкованість/домінантність) = 6.43; L (довіра/недовіра) = 7.71; O (впевненість/тривожність) = 6.71, низьких показників не виявлено.

Інтерпретуючи отримані дані, можна говорити про такі риси особистості студента-документознавця, як домінантність, наявність власної думки, витриманість, самостійність, наполегливість у справах та працездатність, а також відповідальність за власні дії та усвідомлене дотримання суспільних правил і норм. Маючи середній рівень розвитку цих якостей, майбутній документознавець здатен ефективно проявити себе як професіонал, безумовно маючи при цьому фахові знання й уміння та професійно важливі якості.

Для вивчення індивідуально-психологічних особливостей студентів було також використано методику Скан-фейс (Scanface). Це комп'ютерна психодіагностика респондента за його зображенням на фотографії. Скан-фейс – це результат об'єднання перевіреного роками наукового методу (типологія Майєрс-Бріггс) і сучасних інформаційних технологій. В основі сервісу використана аналітична фізіогноміка [6]. Типологія Майєрс-Бріггс спочатку розроблялася Ізабель Майєрс-Бріггс і її матір'ю Кетрін Бріггс на основі роботи «Психологічні типи» швейцарського психіатра К. Юнга. Перші публікації Кетрін Бріггс з'явилися наприкінці 1920-х рр. Перша версія тесту Майєрс-Бріггс (Myers-Briggs Type Indicator, MBTI) побачила світ 1942 р., перша версія інструментарію з використання типології – 1944 р.

Результати діагностики за методикою «Скан-фейс» можна представити у вигляді *табл. 2*.

Таблиця 2

**Результати психодіагностики студентів спеціальності
«Документознавство та інформаційна діяльність» за методикою «Скан-фейс»**

<i>Фактори</i>	<i>Студенти спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність»</i>
Замкненість/Прагнення до спілкування	5,7 ± 1,6
Чуттєвість до критики/Ігнорування критики	5 ± 0,8
Безтурботність/Передбачливість	8,5 ± 0,5
Пасивність/Активність	6,2 ± 1,2
Нетерпимість/Толерантність	4,2 ± 0,9
Відкритість до інновацій/Консерватизм	4,3 ± 0,6
Логіка/Інтуїція	4,1 ± 1,1
Контроль, розподілення роботи, увага до деталей, Схильність до виконання рутинної роботи (Низький/Високий)	5,1 ± 1,4
Організаторсько-управлінський потенціал (Низький/Високий)	7,4 ± 0,7
Лідерський потенціал (Низький/Високий)	6,1 ± 0,9
Управління часом (Низьке/Високе)	5,6 ± 1,3

За даними *табл. 2* можна побачити, що за досліджуваною спеціальністю навчаються студенти з прагненням до спілкування, активною життєвою позицією, досить високим лідерським та організаторсько-управлінським потенціалом, які заздалегідь передбачають і планують свою майбутню кар'єру.

Для забезпечення комплексного аналізу психологічних характеристик студентів-документознавців було також використано один із проєктивних тестів – «Неіснуюча тварина» (автор методу М. Дукаревич). Це методика дослідження особистості побудована на теорії психомоторного зв'язку. Для реєстрації стану психіки використовується дослідження моторики, зокрема, моторики домінуючої правої руки, зафіксованої у вигляді графічного сліду руху, малюнка. За однією з теорій (за І. Сеченовим), у психіці будь-яка тенденція закінчується рухом (буквально – «Будь-яка думка закінчується рухом») [3].

Аналіз результатів дослідження за проєктивною методикою «Неіснуюча тварина» свідчить, що у більшості респондентів спостерігається підвищене зацікавлення в інформації, для

студентів має велике значення думка оточуючих про них та їхня діяльність. Переважає адекватна самооцінка, хоча частина студентів має завищену самооцінку, присутній егоцентризм. У більшості респондентів спостерігається захисна вербальна агресія, неспокій та побоювання. Це можна пояснити як віковими особливостями молоді, так і складною ситуацією в країні, яка впливає на психологічний стан студентів. Наявні риси, які можуть свідчити про професійну спрямованість: це зацікавленість у зовнішній інформації, перевага стандартності думок і прийнятих рішень. Натомість творче мислення і демонстративність не сильно виражені.

Дослідження типу темпераменту студентів-документознавців проводилося за методикою Г. Айзенка (ЕРІ). Ця методика дозволяє визначити тип темпераменту з урахуванням інтроверсії та екстраверсії особистості, а також емоційну стійкість респондентів. Отримані результати порівнюються з ключем, в якому є три шкали: екстраверсія – інтроверсія; нейротизм.

Отримані при застосуванні цієї методики дані можна представити у формі діаграми (*рис.*).

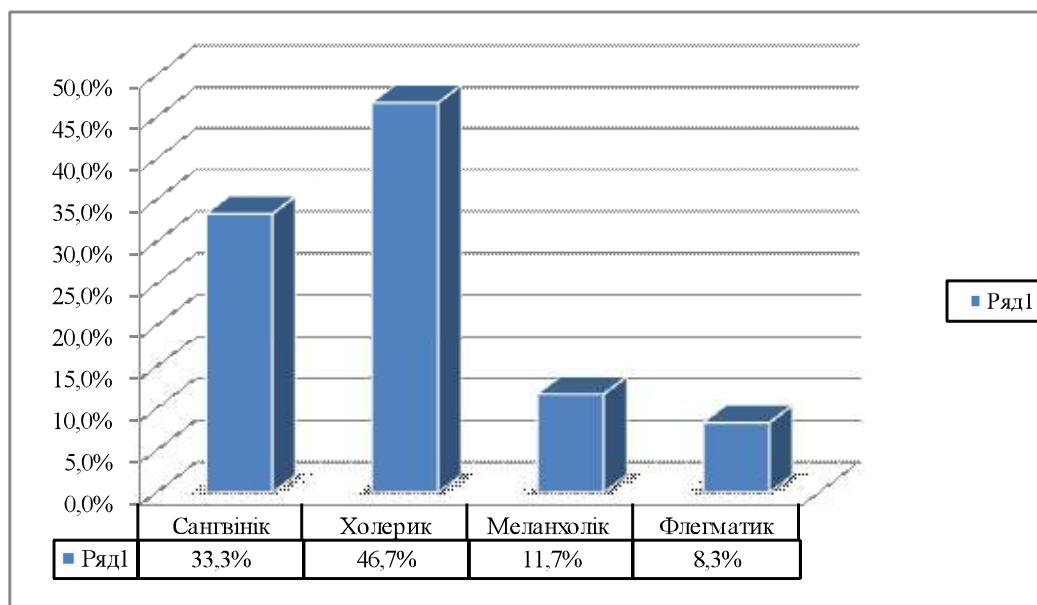

Рис. Результати діагностики типу темпераменту студентів спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність»

Результати тестування були досить несподіваними, оскільки переважна частина респондентів виявила належність до холеричного та сангвіністичного типів темпераменту, а це розходиться з класичними уявленнями про людей, які обирають своєю професією роботу з документацією. Можливо, на подібний результат вплинула друга складова спеціальності – *інформаційна діяльність*, адже інформаційне суспільство наразі потребує спеціалістів, здатних швидко запам'ятовувати й опрацьовувати інформацію, відкритих до інновацій і командної роботи для вирішення складних завдань. Проте цю гіпотезу можна опрацьовувати лише в подальших емпіричних дослідженнях.

Також майбутні фахівці з документознавства й інформаційної діяльності виявили високий рівень організаторсько-управлінських та лідерських якостей, працездатність і витривалість. Для них характерний активний інтерес до людей і до зовнішнього світу, прагнення до самореалізації. Студенти мають високу самооцінку, впевнені в собі, нерідко амбітні та честолюбні.

Такий неочікуваний розподіл за типами темпераменту може бути пов'язаний із тим, що всі респонденти навчаються в університеті м. Києва, і значна їхня частина приїхала для навчання з інших населених пунктів України,

тобто цих респондентів об'єднує активність, прагнення динаміки, розвитку, руху. Тобто, можливо, велика частка холериків та сангвініків серед опитаних – це не характеристика спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність», а риса, властива молодим людям, готовим до переїздів і навчання в столиці країни. Тож у майбутньому доцільно детальніше вивчити типи темпераменту студентів, які навчаються в різних ВНЗ України, і провести кореляцію між типом темпераменту та тим, чи навчається студент у рідному місті, чи він переїхав для здобуття освіти до іншого (більшого) населеного пункту.

Результати проведених опитувань і діагностики не можуть бути повністю репрезентативними, проте є достатньою версією пілотного емпіричного дослідження. Користуючись описаними методиками, для моделювання цілісного психологічного портрету фахівця з документознавства та інформаційної діяльності доцільно провести діагностику студентів інших вишів України: Києва, Одеси, Харкова, Полтави та ін., виявити спільні та відмінні риси для студентів різних ВНЗ, різних міст, закладів різних форм власності, для різних спеціалізацій тощо.

Крім урахування отриманої інформації в профорієнтаційній роботі з потенційними

абітурієнтами, сьогодні такі відомості можуть також стати в пригоді при проектуванні нових спеціалізацій для зазначеного фаху. У зв'язку із затвердженням нового «Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» [7], зокрема, з уточненням нової назви цієї спеціаль-

ності як 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», може виникнути необхідність перегляду існуючих спеціалізацій і розробки нових, – для чого корисно врахувати потреби і психологічні характеристики потенційних здобувачів, які обирають цей фах.

Використані джерела

1. Ильин Е. Работа и личность. Трудоголизм, перфекционизм, лень / Е. Ильин. – СПб. : Питер, 2011. – 224 с.
2. Кудрявцев Т.В. Влияние характерологических особенностей личности на динамику профессионального самоопределения / Т.В. Кудрявцев, А.В. Сухарев // Вопросы психологии. – 1985. – № 1. – С. 86-93.
3. Музыченко Г.Ф. Проективная методика «Несуществующее животное». Руководство и результаты психодиагностического исследования взрослых пациентов с различными расстройствами эмоционально-личностной сферы / Г.Ф. Музыченко. – СПб. : Речь, 2013. – 556 с.
4. Підбуцька Н.В. Психологічні властивості особистості майбутнього інженера : монографія / Н.В. Підбуцька. – Харків, 2013. – 114 с.
5. Підбуцька Н.В. Індивідуально-характерологічні особливості студентів технічних та гуманітарних спеціальностей / Н.В. Підбуцька // Теоретичні і прикладні проблеми психології. – 2013. – № 3(32). – С. 199-203.
6. Scanface. Сервіс миттєвої психодіагностики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scanface.com.ua>. – Заголовок з екрана.
7. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/266-2015n#n11>. – Заголовок з екрана.

References

1. Ylyn E. (2011). The work and personality. Workaholism, perfectionism, laziness. SPb. : Pyter [in Russian].
2. Kudriavtsev T.V. (1985) Influence of characteristic features of the person on the dynamics of professional self-determination. Voprosy psykholohyy, 1, 86-93 [in Russian].
3. Muzychenko H.F. (2013). Projective techniques "nonexistent animal." Management and results of psycho-diagnostic studies of adult patients with various disorders of emotional-personal sphere. SPb. : Rech [in Russian].
4. Pidbutska N.V. (2013). Psychological characteristics of future engineers. Kharkiv [in Ukrainian].
5. Pidbutska N.V. (2013). Individual characterological features students of technical and humanities. Teoretychni i prykladni problemy psykholohii, 3, 199-203 [in Ukrainian].
6. Scanface. Service instantaneous psychodiagnosis. Retrieved from: <http://www.scanface.com.ua>. [in Ukrainian].
7. On the list of disciplines and specialties, which trains candidates of higher education Cabinet of Ministers of Ukraine of 29 April 2015 r. № 266 Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/266-2015n#n11> [in Ukrainian].